

ל. חליפת אכתבים בצנינים שהלחן גרמק

בין הר"ר שלמה זלמן שרגאי לבין גדולי רבנים

א.

הראשון לציון, הרב הראשי לישראל

לכבוד
ב"ה, כ"א באדר ח' תשכ"ד

החוב"ב יקר רוח ואיש תבונה ר' ש"ז שרגאי יצ"ו,
ירושלים.

שלום וישע רב,

קבלתי מכתבו מיום י"ט דנא בו הפנה אלי שתי שאלות שלמעשה שאלה אחת הן.

האם נכון להכשיר ולהדריך בנים לעלות לארץ-ישראל בניגוד לרצון הוריהם?
האם אין בזה פגיעה במצוות כיבוד אב ואם?

המב"ט, בחלק א' סי' קל"ט נשאל בזה, אם הבן יכול לעלות לגור בארץ גם אם אביו ואמו מונעים בעדו ואין מניחים אותו לעלות. וכתב, שמצוות הדירה בא"י דוחה את מצוות כיבוד אב ואם, ויכול לעלות אף שלא ברצונם. והמב"ט מסיק זאת מן הפסוק "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני השם", שממנו למדו חז"ל לכל המצוות, שאם האב או האם אומרים לבן אל תקיים מצוה זו — שלא ישמע להם, כי באותה מצוה גם הם, ההורים, מצווים. וכן במצוות ישיבת ארץ-ישראל, גם ההורים מצווים לעלות ולהתיישב בה.

בשאלה זו דן גם בעל שו"ת "בית יהודה" בחלק א' יו"ד סי' ג"ה. הוא נשאל בבן חכם שגשאו לבו לעלות לשכון כבוד בארה"ק ואביו ואמו קשה עליהם פרידתו ומעכבים בעדו מלעלות. האם חייב לשמוע להם משום מצוות כיבוד אב ואם? וגם בעל "בית יהודה" פסק שיכול לעלות לארץ למרות התנגדות אביו ואמו, מן הטעם האמור לעיל.

נמצאנו, איפוא, למדים כי תנועות הנוער בחו"ל רשאיות לחנך ולהכשיר נוער לעליה לארץ, אף בניגוד לרצון הוריהם.

בכבוד רב,

יצחק נפים

יצחק אייזיק הלוי הרצוג
 החב ראשי לארץ ישראל
 ההופעה"ק ירושלים ת"ו

י"א סיון תש"ה

ב"ה

לסבוך

ידידי מכובדי מר שרגאי, הי"ו, *

כ א ו .

שלום וברכה,

מפאת מזלתי שבאמת עדיין לא נתרפאתי ממנה לגמרי נתאזרה תשובתי לשאלת כב' מיום ו' ניסן תש"ה. ורק היום בבקר נפנית לעיין בדבר. יואל גא כבודו להעמידני על הברור בנקודות הללו:

א) מה זה הענין של לשכת העבודה? לכאורה אני מצייר לעצמי שאלה שמבקשים פועלים מודיעים ללשכה ואלה שוקקים לעבודה כמו"כ מתקשרים אתה והיא המתווכת, כלומר, אם בעה"ב היה יודע מהפועל הבטל מעבודה ומבקשת היה הוא בעצמו מזמינו ומקבלו, וכן לאיך גיסא אם הפועל היה יודע מהבעה"ב המבקש פועל היה הוא בעצמו הולך אליו ונשכר לו. ולפי"ז אין הפקיד בלשכה אלא מוסר ידיעה לפועל פלוני שבעל מסעדה אלמוני, למשל, זקוק לפועל והוא הולך אליו ומתקבל שם.

ב) אפשר שיש בזה משהו יותר, אפשר שבלי אמצעות הלשכה לא היה הפועל יכול להתקבל כלל, כלומר שהתיווך של הלשכה הוא יותר מן המתואר בסעיף (א), ושהיא מסייעת להפועל לקבל את העבודה הרבה יותר ממה שמודיעה בעתונות מצד מבקש פועל היתה מסייעה לו.

ג) אם נניח שההחלטה צריכה להיות שלילית — מה הן התוצאות הנשקפות בנוגע לפרנסתם של הפקידים מצדכם? ואם הפועה"מ יסתלק לגמרי מהלשכה מה הן התוצאות הנשקפות להארגון בכלל ולחביריו כפרט?

ייתב גא כבודו להעמידני על קרן אורה בנקודות הנ"ל ויוסיף עוד הערות והארות כיד בינתו הזכה והמקיפה ולאור ידיעותיו מן הנסיון.

בברכת התורה והארץ

ידידו מוקירו כרוב ערכו,
 יצחק אייזיק הלוי הרצוג

(* פרטי השאלה במכתב ג.

ר' ניסן, תשי"ה, 20.3.5

לכבוד
הרב הגאון רבי יחיאל מיכל טיקוצינסקי שליט"א,*
שכונת עץ-חיים,
ירושלים.

רבנו היקר,

נתקלים אנו בשאלה הבאה, שאנו מבקשים מכת"ר להורינו עמדתנו לאורה של התורה.

קיימת בארץ לשכה כללית לחלוקת עבודה, שבה משתתפים כל ארגוני הפועלים (מלבד הרביוניסטים). תפקידה של הלשכה לשלוח פועלים ועובדים לכל מקום, שיש בו צורך בעובדים.

בחוקת הלשכה נמצא סעיף שאין הלשכה שולחת פועלים לעבודה בשבת. אולם, למעשה, אין הסעיף הזה שמור ככתבו וכלשונו. בעקיפין שולחת הלשכה פועלים למקומות עבודה אשר בהם עובדים גם בשבת. אנו מחפשים דרכים איך לקיים את החלטה במלואה. אולם מכיון שבלשכה משתתפים גם ארגונים אחרים שאינם מקפידים על שמירת השבת — לא הצלחנו לעת-עתה.

הנה השאלה:

א. העובדים שלנו בלשכה כפקידים הממונים על שליחת פועלים למקומות עבודה נדרשים לשלוח פועלים למסעדות בלתי-כשרות. גם במטבחים וגם בהגשת אוכל טריפה ליהודים (שאמנם הם אוכלים טריפה מתוך כוונה תחילה).
הערה: הפועלים הנשלחים למסעדות אלה — הם אנשים שאינם זהירים בשמירת הדת.

ב. העובדים שלנו בלשכות, נדרשים לשלוח עובדים-מלצרים (כאלה שאינם זהירים בשמירת הדת) למסעדות לעבודה ביום השבת בלבד, במסעדות שמבשלים בהן בשבת, רושמים ולוקחים כסף וכי'.
השאלה היא איפוא: שחברינו הפקידים שולחים אנשים לעבודה במקומות אסורים, במקומות שיש בהם חלול שבת.

חברינו על ידי כך מסייעים (ומקבלים שכר בעד זה) לעוברי עבירה. לומר שחברינו ישלחו פועלים רק למקומות כשרים ולמקומות שאין בהם חלול-שבת, אי אפשר, כי החברים שלנו ממונים כקבועים על שליחת פועלים למקומות עבודה במקצועות ידועים ואי-אפשר לחלק. מובן ששאלה זו מתרחבת: אם הפועל המזרחי בכללו שותף ללשכה זו, ונושא באחריותה — האין אנו שותפים על ידי כך ומסייעים לשליחת פועלים למקומות עבודה אסורים.

השאלה שבשילנו היא שאלה מעשית — שאנו מחויבים לתת עליה תשובה בהקדם. ונודה מאד לכת"ר אם יחיש את תשובתו.
בכבוד רב ובברכת הגאולה,

ש. ז. שרגאי

(* השאלה הופנתה גם לגרייא"ה הרצוג זצ"ל ותשובתו לעיל מכתב ב.

ח' ניסן תש"ה, ירושלים ת"ו

בי"ה כבוד ידידי מר ש. ז. שרגאי יחי' *

קבלתי היום מכתבו בבקשה לענות במוקדם. והנה השאלה היא חמורה עד מאד. נקל מאד לענות מלה אחת: אסור, ונגמר, אבל המצב דורש למצוא עצה אם אך אפשר אף בדוחק גדול.

הנה בנוגע לשאלתו מה שהפועל המזרחי שותף ללשכה ונושא באחריותה וגם מקבל שכר מעבודה שיש בה חלקים אסורים, בזה אפשר לדון, שהשתתפות הפועל המזרחי בלשכה היא כדי להלחם בה על שמירת הדת, אם למשל יש סעיף בלשכה שלא לשלוח פועלים לעבודה בשבת, מי הכניס סעיף זה? האם החפשים? הלא אך ורק הפועל המזרחי. ואף אם אין מקיימים בפועל יש ערך גדול אם סעיף כזה יש בחוקת הלשכה, וסוף סוף הפועל המזרחי אינו פוסק מהלחם תמיד ובכל מקרה לקיום זה הסעיף. וגם הוא לוחם לפחות שלא ישלחו לחילול שבת ולאכילת טרפות יהודים דתיים שענייתם ולחם לטפם יכולה להעבירם על דעתם ודעת קונם. ומכל שכן דתיים למחצה או לשליש, שאם ישלחו לעבודות אסורות לא ימנעו מלקבל העבודה. אף אמנם אפשר שמצד הדין אין הבדל מי שיחלל את השבת יהודי דתי או יהודי חפשי, אין הבדל בעצם האיסור. שניהם מצווים בשווה ועונש שניהם שווה. אבל יש בזה משום העברת יהודים ממוחנה דתי למחנה בלתי דתי. שסוף סוף מי שעובר ושונה הותרה לו לתמיד וקרוב מאד שאם הדתיים יעזבו זו הלשכה וישלחו לעבודות אסורות גם דתיים והרבה לא יעמדו בניסיון להשאר מחוסרי עבודה, ואולי יהיו מהדרים שישתדלו לשלוח דוקא דתיים למקומות אסורים. כמדומני שמקרים כאלה הם קרובים לדאי. א"כ יש להפוך השאלה ולשאל: אם מותר הפועל המזרחי לעזוב את הלשכה ולהפקירה אך בידיים חפשיות, אנטי דתיים? גם על שאלה זו אם מותר ג"כ קשה לענות בנקל, כן מותר.

אני רוצה להאמין שחברי הפועל המזרחי שעובדים כאן אינו בשביל השגת משרה, בתפץ לב יעזבו המקום לחפש מקום כשר לעבודה ואף להשאיר בלי עבודה יסכימו אם יאמרו להם שיכאן אסור לעבוד. א"כ עבודתם בלשכה זו היא רק להלחם על שמירת הדת כמה שיעלה בידם, וכמה שיעלה בידם, להציל אלה שאינם רוצים לעבור לעבודות אסורות ולשמור שלא למעט את המחנה הדתי ושלא להקטינה.

והו חלק אחד מהשאלה העומדת בזה.

השאלה השנייה תכי חמורה, שחברי הפועל המזרחי נאלצים כאן לשלוח בידיהם יהודים לעבוד בשבת ולהושיט נבלות וטרפות ליהודים, היא רצינית הרבה יותר.

(* זוהי תשובתו של הרב א. ה. ולקובסקי וצ"ל שהיה חבר הרבנות הראשית. השאלה מבוארת לעיל במכתב ג.)

למשל אם לאמר שישאלו שאלה זו באופן רשמי לרבנות הראשית, אי אפשר שבאופן רשמי תתיר זה הרבנות הראשית. אני חושב שלמותר ליתן ביאורים לנקודה זו כי המבין יבין.

יש הרבה דברים שדורשים מהרבנות שיאמרו דברים ברורים זה אסור או מותר, וזה שהשבתי באסיפה גדולה בתל-אביב למר פנקס שדרש כזאת הפסקתו באמצע נאומו ובקשתו שיחכה עד שיהיה סנהדרין בישראל.

בכל זאת בכל מקרה פרטי שבאים להתייעץ למעשה מה לעשות? לעזוב בשביל זה הלשכה ולהפקירה לגמרי בידי חפשים שחוק השבת לא יזכר ולא יפקד, כנ"ל, הלא מוכרחים להחליט. אבל צריכים ע"י עיון רב וישוב הדעת ולהחליט על פי דיני התורה כדת מה לעשות.

אני אינני רגיל מימי למהר להחליט בשאלות רציניות, דעתי במשקל ראשון שיסוד השאלה בזה, הוא דין "לפני עור לא ת"מ". וזה נדמה הוא כקאי בתרי עברי דנהרי, שיש בזה לפני עור דאורייתא. כי אם לא יתנו לו המקום לא יעבוד בשבת, אף שאפשר שיעבוד בביתו באיסורים שונים, אבל אם יעבוד כאן פעם אחד נוסף הלא כבר יש דאורייתא. אלא לאמר אם לא ישלח אותו יהודי דתי ישלח אותו יהודי בלתי דתי, וא"כ הדתי אינו עושה לכאורה מאומה בגרמת עצם האיסור. אבל להושיט בהם יין לנוזר במקרה שאם לא אושיט אני יושיט יהודי אחר ולאמר שאין סוזה לפני עור, זה אני רוצה לבאר. אבל אני רוצה לדעת מה יהיה אם יאמרו לכם, אסור? מה תעשו? האם בפועל ממש יעזבו הדתיים את הלשכה? או שהענין הוא, יותר נקל לעשות בהיתר מאיזה רב, מלעשות בלי שאלת חכם? ואני מדגיש עוד הפעם, כי לקבל היתר רשמי מרבנות רשמית, דעתי שכמעט נמצע. ואפילו בכלל אם יפורסם שרב אחד התיר לשבת בלשכה ולשלוח יהודים לחלל שבת ולהגיש טרפות, מבלי לרדת לעומקם של המצב והמציאות תהיינה צעקות גדולות, כי נקל מאד להיות צדיק ולהחמיר.

כן אולי יש ולברר שאף מקומות שעובדים בשבת יש הבדל בין עבודות, יש שהם דאורייתא בהחלט ויש שעצם העבודות הן איסורי דרבנן, ואם יעלה בידי השולחים הדתיים להציל את הגשלה מאיסורי דאורייתא של איסורי כרת וסקילה, יש גם כן איזה מקום לדון. ואף שעצם עבודת יום בשבת יש עשה דשבתון אפילו במלאכות המותרות מדאורייתא שכן כתב הרמב"ן בפירושו על התורה. וכן דעת רש"י (שבת קי"ר) אבל דעת התוס' שם שזוה רק מדרבנן, ואפילו להפוסקים דאורייתא אינו רק עשה ולא כרת וסקילה. ואפשר שיש מקרים כאלה אף מקרים בודדים אבל זה בא בחשבון כשדנין במצב הכרחי ורציני. והנה עצם השאלה התורנית בזה הוא להעתיך אך דין דלפני עור, והשאלה אם לא ישלח אותו הדתי ישלח אותו ישראל אחר, אם יש בזה לפני עור, יש מקום לדון שאין כאן דאורייתא אבל לאמר שאף דרבנן אין כאן זה קשה להקל. בכל זה יש למצא בין הפוסקים יחידים שלדעתם אפשר לאמר שאין כאן אף דרבנן, ולאצטרופי כל שהזכרתי למעלה, יש מקום לחפש היתר בדוחק גדול, (ע"י שדה חמד מערכת או כלל כ"ו או ט') ויש קצת לצרף: גיחה לו לחבר כו'. ובעצם לא דמי האי לפני עור למושיט

יין לבזיר וכדומה שממציאו האיסור ממש, כאן הוא שולח לו לעבודת היתר אלא הוא יודע שיעבוד בו גם איסור, אבל יכול לא לעבוד, ויכול השליח לחזור מלעשות איסור, יש לו זמן, גם יכול בעל העבודה לחזור, אלא חוקה שלא יחזור, אבל בכל זה יותר קל מהמציא איסור ממש על המקום, גם אפשר שבכל מקרה כזה יכול המשלח לעורר את השליח להגור מעבודות איסור, כדי שלא יראה בעיני המשלח שיש לו היתר מצד המשלח הדתי, כל זה כתבתי לפני העיון במשקל ראשון, שאין זה הרכי ונגד חושי. ודעתי שישאלו דעת עוד שני רבנים ואז יצרפו דעתי הלכאורית. אבל יש לפתור מפני חילול השם, (שירננו שהפועל המזרחי שולח יהודים לעבוד בשבת וכדומה) והנני ממלא לע"ע בקשתו לענות בו כיום וד' ישלח לבו עזרתו מקודש העזרה היחידי, הגואל צדק בחג הגאולה.

בכל הכבוד

(—) אליהו הלוי

אני לא אצטרף להיתר אלא לאיסור לעזוב את הלשכה ולהפקירה לידי אנטי-דתיים.

כבוד ידידי אלופי ומיודעי המופלא והמצויין, חכם וסופר

מר ש. ז. שרגאי נ"י

בירושלים תובב"א

מכתבו מיום כ"ו בשבט הגיע עכשיו לידי, ואני משיבו על אתר. מה שכתבתי בקונטרסי, בנוגע ליחסים שבין ישראל לנכרים, הוא ענין מאוד פשוט. התורה (תרי"ג מצוות), נאמרה רק ואך לישראל. רק ישראל נצטוו מהשי"ת ע"י משה רבינו על התורה, ורק ישראל קבלו את התורה. הנכרים אין להם שום חלק בתורה שקבלו ישראל. הם לא נצטוו בתורה ולא קבלו שום תורה, לכן אין בתורה שום מצווה או לאו, בנוגע ליחס של עם ישראל לנכרים בעניני תורה. אלא שגם אומות העולם נצטוו מפני הקב"ה בשבע מצוות, והחוב עליהם לקיים את השבע מצוות, לכן יש בתורה לאו אחד המחייב את ישראל בנוגע לנכרי, וזה: ולפני עוור לא תתן מכשול, (עוור לא רק בעניני הגשמיות אלא גם במובן רוחני). לאו זה מחייב את כל איש מישראל שלא לסייע לנכרי לעבור על אחת משבע מצוות שנצטווה בהן מהשי"ת. זה הכל ולא יותר.

בנוגע לדין פקוח נפש שהערינו כבודו עליו (הרחבתי את הדבור על הנושא הזה בספרי "השכל וידוע", חלק שלישי צד 301 בוויכוחי עם הרב הראשי הגרמני אונטרמן שליט"א). הגה אין בתורתנו שום מצווה של פקוח נפש. בין התרי"ג מצוות, לא גמנה מצווה של פקוח נפש. יש רק לאו: לא תעמוד על דם רעך. ומצוות פקוח נפש היא בגדר עשה הבאה מן לאו. לאו של לא תעמיד על דם רעך, נאמר בתורה בפירושו: רעך. ומוה, שאין הלאו נוגע ביחס אל הנכרי, ודבר זה מבוסס גם מצד השכל וההגיון.

ידועה העובדא, בדוכס אחד ששאל את הבעל חוות יאיר, איך כתבה תורה במפורש: לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך? צו כזה הוא דיסקרימינציה גלויה, ואיך יכלה תורה לכתוב דין כזה? ע"ז השיב החוות יאיר שהתורה כתבה דין זה, מפני שהוא מבוסס על הצדק והיושר. הגע בעצמך: נכרים אין להם תורה, ואינם מצווים על לא תשיך, א"כ אם הנכרי ילווה כסף לישראל, הוא יקח ממנו נשך, כיוון שלו מותר לקחת נשך. ואם הישראל ילווה לנכרי לא יקח ממנו נשך, הרי יוצא משפט מעוקל. כל חוק וכל חוב, בין אדם לחבירו הוא הדדי, ולא לתת פרוויליגיות לצד אחד. מכיוון שנכרי מותר לו לקחת נשך מן הישראל, דייקה תורה לומר שהלאו שלא לקחת נשך הוא רק מישראל, מכיוון שהלווה תוה של היום, יכול להיות מחר מלווה, ואז גם הוא לא יקח ממנו נשך דהא גם הוא מחוייב בלאו זה. אבל הנכרי, אם יהיה המלווה, יקח נשך; ואם יהיה הלווה לא ישלם נשך, זה לא ביושר.

כל החוקים, בנוגע בין אדם לחבירו, מיוסדים על חובות, בהם שניהם מחוייבים. ועיין רש"י את העני עמך, כאילו אתה בעצמך עני, כלומר היום אתה המלווה ומחר אתה יכול להיות הלווה, לכן אסור לך לקחת נשך. וגם חברך מחר לא יקח מאתך נשך. אבל הנכרי אינו מצווה בלאו זה, א"כ הוא יקח נשך מן הישראל ואם הישראל ילווה לו, יהא אסור לקחת נשך? זה לא בצדק.

ממש כדבר הזה, הוא הענין עם הלאו של לא תעמוד על דם רעך, שדייקה תורה: רעך, והיינו, התורה מחייבת רק את הישראלי ואין הנכרי מחוייב בלאו של לא תעמוד על דם הזולת. זה ידוע וגלוי שאין אומה בעולם, גם בעולמנו המודרני והתרבותי, שיכולת להתיימר שיש לה חוק וחוב, דין ומשפט המחייב את היחידים שלה, שלא לעמוד על דם הזולת. ענין זה הוא רק מדה טובה, דרך ישרה בחיים, התנהגות יפה, אבל חוב וחוק, אין בעולם הזה לחייב את אדם זה, שלא לעמוד על דם חבירו, ואם עבר ע"ז יהא נידון כעובר על חוק.

אני אביא עובדא חיה לזה. אני גר כעת במקסיקו, מדינה מודרנית ומקולטרת. נשיא המדינה, דיאן ארדאן, הוא עורך דין ומומחה בעניני משפט. לפני חדשים אחרים, קראו הרופאים כאן שביתה, כדי להטיב את מצבם. נשיא המדינה המומחה בעניני משפט, עמד בבית המחוקקים ודרש להוציא חוק שאסור להם לרופאים לעשות שביתה, מכיוון שפעולתם מקושרת עם פקוח נפשות, ואיך יכולים לשבת ולהביט על חולים ולא לרפאות אותם אלא לעמוד מרחוק. סוף דבר היה שלא עלה בידו לפעול חוק כזה. והכל, כלומר כל חברי בית המחוקקים, אנשים מלומדים וישרים, צעקו שאין יכולים להכריח את הרופאים לרפאות. בוודאי, שאם רופא ממית את החולה בידים, אז יכולים לענוש אותו, אבל לעמוד מרחוק ולא לעשות כלום, על זה אי אפשר לענוש. זה רק ענין שאינו לפי תאטיקה האנושית, ולא יאות לאדם לעשות כן. אבל לא בגדר של חוק הדורש גם עונש על העובר.

הרי מפורש, שרק ישראל נצטוו מפי הקב"ה, בגדר של חוק מחייב, שאסור לו לאדם מישראל לעמוד מרחוק ולראות את דם חבירו. אבל נכרי אין לו חוק כזה. ולדידו, כל הענין הזה הוא רק דרך טובה והנהגה ישרה. לפי זה ממילא החוב שלא לעמוד על דם הזולת, הוא רק בנוגע לישראל, אבל לא בנוגע לנכרי. ואם נאמר שגם בנוגע לנכרי יהיה מחוייב בלאו זה, הרי אז יצא משפט מעוקל. ישראל, העומד על דם הנכרי יהא מצווה בחוב להצילו, ובעונש אם אינו מצילו. והנכרי אם יעמוד על דם ישראל יהא פטור להצילו, ויהי רק הנהגה טובה ודרך ישרה. לכן דייקה תורה רעך, כלומר רק ברעך יש לך חוב ועונש בדבר זה, אבל פנכרי יש לך רק ענין של הנהגה טובה, ודרך ישרה, כמו שיש לו ביתס אליך.

דבר זה הוא כל כך פשוט בעיני, עד שאני משתומם על השואלים בזה. הענין נסתבך, מפני שחושבים שהיהודי אין לו להציל את הנכרי, וזה שקר. הצלת הנכרי, היא לא מצד דין וחוק התורה, אלא מצד מדה טובה ואנושית שבאדם, כמו שהנכרי אינו מחוייב להציל את היהודי מצד איזה חוק או חוב, אלא מצד האנושות שבו, שתובעת ממנו להציל את המסוכן ולא יותר. ואין יכולים לשאול

מדוע לא יהא היהודי חייב בהצלת הנכרי מצד הדין, הלא אין הנכרי מצווה בדין זה? אין לנכרי חוב משפטי לעשות זאת ביחס לחבירו, ואין לישראל חוב מן התורה לעשות את זאת ביחס לנכרי.

עכשיו אנו באים לדין פקוח נפש. הקדמתי שדין פקוח נפש יוצא מדין הצלה, וכל איש מישראל נצטווה מפי הקב"ה על פיקוח נפש של חבירו. ועל פקוח נפש של נכרי, הלא אי אפשר שיהיה על זה חוק וחרב של תורה. והנכרי אינו מצווה על פקוח נפש חבירו, והוא עושה זאת רק מצד החמנות ולא מצד חוב הדורש גם עונש על העובד. ואיך זה יכול להיות שיהודי יהא מחוייב בגדר חוק ומשפט על פקוח נפש של הנכרי, והנכרי עושה את זה מצד רחמנות והנהגה טובה?

מעתה אם הפקוח מתארע בשבת, הדבר פשוט שבנוגע לישראל יש חוב של תורה על הפיקוח לכן מחוייב הישראל לחלל שבת כדי להצילו. אבל בנוגע לנכרי אין חוב ואין חוק המחייב לפקחו, אלא מצד הרחמנות, אי"כ ממילא אין חוב על הישראל לחלל שבת. גם בדבר זה יש אי בהירות. אין הכוונה, שבאם יהודי מחלל שבת להציל את הנכרי ולפקח אותו הוא נידון כמחלל שבת, אלא הכוונה שאין חוב תורני על הישראל לפקחו. בכל מקום שיש "דוחה שבת", הכוונה שיש חוב לדחות שבת. למשל מילה דוחה שבת הכוונה שבאם אב מישראל אינו רוצה למול את בנו בשבת מחמת חילול שבת, הרי הוא בגדר עובר על מצוות וביום השמיני ימול, והוא חוייב למול אף בשבת. וכן בכל עשה דוחה ל"ת הכוונה שדוחה ומחוייב לקיים את העשה כמו בכלאים בציצית, אם ישראל אינו מטיל ציצית בבגדו משום כלאים, הרי הוא עובר על מצוות ציצית, כמו כן גם בפיקוח נפש שדוחה שבת הכוונה שמחוייב לחלל שבת כמו שכתב הרמב"ם מפורש, ובנוגע לנכרי, אין חוב מן התורה לחלל שבת, מכיוון שגם בחול אין חוב כזה מן התורה, אלא מצד מדה טובה. וישראל המונע עצמו בשבת לפקח נפש אדם מישראל עובר על חוק התורה אבל ישראל המונע עצמו בשבת לפקוח נפש אדם מן הנכרים אינו עובר על חוק של תורה אלא על רגש אתי ורחמנות, כמו בחול. ואם מפקח נפש נכרי בשבת צריך הוא להתחשב עם דיני חילול שבת. ועיין בתשובות דברי חיים מהגה"ק מצאנו שה"א אדמו"ר חסידי כידוע. ובחלק ב' או"ח סי' כ"ה פוסק להלכה שרופא ישראלי המחלל שבת בשביל רפואת נכרי, אין לו דין מחלל שבת. והוא מדייק לומר שלא שייך בזה דין איבה, מפני שמשום איבה אין מתירין לאו מן התורה והוא דן בזה משום שבות יעו"ש גם ענין זה נסתבר מאוד. והארכתי בזה במקום אחר בבירור הלכה זאת. בכלל, אי אפשר שיהא חילול שבת ברפואה. וחילול שבת הדין מבואר שהלא רק אם המלאכה נעשית לגופה ומתכוון לה. וברפואה, אין המלאכה נעשית לגופה אלא לרפואה, ואין הרופא מתכוון לחלל שבת אלא לרפואה. וכל מה שעושה הוא לא כדי לחלל שבת, ממילא הכל רק בגדר של שבות. אמת שהדברי חיים סובר שיש גם ברפואה ענין של אב מלאכה וכתב שרק בפלפול של תבל יכולים לומר שאין אב מלאכה ברפואה. ומביא ענין של הקות דם. אבל בדבר זה יכולים לספק. ואני הבאתי שיטת

תוספות, שאי אפשר לומר שרופא ברפואה מחלל שבת באב מלאכה, והדברים ארוכים. על כל אופן הישראל אינו מתחשב עם חילול שבת בפק"נ אבל בנוגע לנכרי צריך להזהר בדיני חילול שבת.

ובאותה תשובה מביא הד"ח ששמע שהיתה תקנות ארצות להתיר להם לרופאים ישראלים לחלל שבת בשביל רפואת נכרים. וגם מזה יוצא מפורש, שאין ברפואה דין חילול שבת מהתורה. ואם היתה הכוונה בש"ס שאסור לישראל מן התורה לחלל שבת בפקוח נכרי, לא היו יכולים לתקן ולהתיר, ואין יכולים לתקן נגד דין תורה. אלא שהכוונה שאין חוב מן התורה לחלל שבת כדי לפקח על נפש הנכרי, ותקנת ארצות היתה שיחללו, כמו במשנה גיטין, מפרנסין עניי נכרים מפני דרכי שלום, והכוונה שמצד דין תורה אין חיוב לפרנס עניי נכרים, מכיוון שגם הם אין להם חוב לפרנס עניי ישראל. אבל מצד תיקון העולם תקנו חכמים לפרנס גם עניי נכרים. וכמו כן בפקוח נפש. מצד התורה אין חוב אלא שיש תקנה ארצית. וגם מצד תוויה אין דין חילול שבת כמו שהארכתי בזה, וצריך להיות נזהר בזה.

יש לי עוד דברים בזה, ואי"ה בעת אחרת אבוא עמם.

שלום לו למר ולכל הנלווים אליו ברוב חבה ויקר ידידכם עוז

יעקב אביגדור